

KARATAY BELEDİYESİ
KARATAY BELEDİYESİ'NİN
KATKILARIYLA

Merhaba
merhabahaber.com

f /akademiksayfalar

Kurucusu:
Dr. Mehmet Ali UZ

CİLT: 19 • SAYI: 31
19 AĞUSTOS 2020 ÇARŞAMBA

KADEMİK

Sayfalar

Hazırlayanlar: **Dr. Mehmet Ali UZ – Serdar CEYLAN**
maluz@merhabagazetesi.com.tr - srceylan@hotmail.com

EBÜZZİYA TEVEİK'İN KONYA'DAKİ SÜRGÜN YILLARI

- ÖZEL SAYI 1 -

EBÜZZİYA TEVFIK'İN KONYA'DAKİ SÜRGÜN YILLARI

A. Hayatı

İstanbul Sultanahmet'te, 17 Rebiülevvel 1265 [10 Şubat 1849] tarihinde dünyaya geldi. XIII. yüzyılda Horasan'dan gelip Konya'nın Koçhisar (bugün Ankara'ya bağlı) kasabasına yerleşen ve kasabaya Şereflikoçhisar adını veren Şerefli aşiretinden Atçeken (Esbekşân) Hacı Hasanoglu ailesindedir. Babası Maliye memurlarından Hasan Kâmil Efendi'dir. İlk tahsiline Sultanahmet'te Cevrî Kalfa Sıbyan Mektebinde başladı. 1857'de babasının ölümü üzerine onun yerine aynı daireye memur olarak alındı. On yedi yaşına kadar Maliye'nin çeşitli kalemlerinde çalıştı, buradan Şura-yı Devlet ikinci sınıf mülkiye mülazımlığına getirildi (Haziran 1868). Maliye'de iken aynı kalemde memurluk yapan Abdülhak Hamid ile birlikte Hacı Edhem Paşazade Kadri Bey'den Arapça, Farsça ve edebiyat dersleri aldı. Bu arada Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniyye tarafından verilen halka açık derslere devam etti. 1864'te *Ruzname-i Ceride-i Havadis*'te çalışmaya başlayan Ebüzziya, gazetede ki bir yazı dolayısıyla önce Namık Kemal, onun vasıtasıyla da Şinasi ile tanıştı ve *Tasvir-i Efkâr* gazetesine geçti; daha sonra Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne girdi (1866).

Yirmi yaşlarında *Terakki* gazetesinin yazı işleri müdürü olan Ebüzziya böylece gazetecilik hayatına başladı. Gazetenin ilaveleri olarak *Terakki Muhadderat* adlı ilk kadın dergisiyle *Terakki Eğlencesi* ve *Letâif-i Âsâr* adıyla iki mizah dergisi yayımladı. Daha sonra *Hakâiku'l-vekâyi'* gazetesinde, *Diyojen*, *Cıngıraklı Tatar* ve *Hayal* dergilerinde çalıştı. Ebüzziya'nın bu sırada kendi adıyla neşrettiği bir kısım yazıları hükümette rahatsızlık uyandırdığından Şura-yı Devlet'teki görevine son verildi (Şubat 1872).

Şinasi'nin ölümü üzerine Tasvir-i

Efkâr Matbaasının sahibi oldu; kısa bir süre sonra Namık Kemal'in başmuharirlik yaptığı *İbret* gazetesi de burada yayımlanmaya başlandı (Haziran 1872). Okuyucu kesiminden büyük ilgi gören *İbret*'in tirajının kısa zamanda süratle yükselmesi Mahmut Nedim Paşa hükümetini ürküttü ve gazete henüz 19. sayısında iken dört ay süreyle kapatıldı (Temmuz 1872). Hemen arkasından *İbret*'in sahiplerinden Nuri Bey Ankara mektupçuluğuna, Reşat Bey Bilecik kaymakamlığına gönderildi. Ebüzziya da İzmir'de yeni kurulan Muhakeme-i Kebire-i Merkeziye başkâtipliğine tayin edilerek İstanbul'dan uzaklaştırılmak istendi. Ancak Mahmut Nedim Paşa'nın yerine getirilen Mithat Paşa'nın sadareti sırasında İzmir mahkemesi lağvedildiğinden Ebüzziya sürgünden kurtuldu. Namık Kemal'in Gelibolu'ya mutasarrıf olarak tayini üzerine *Hadika* adlı bir ziraat gazetesinin imtiyazını aldı. Mithat Paşa'nın sadarettен azli üzerine bunu siyasi bir gazete hâlinde yayımlamaya başladı (Kasım 1872). Aynı zamanda Tasvir-i Efkâr Matbaası'nda da kitaplar neşretmeye devam ediyordu.

Hükümet, *Hadika*'da neşredilen yazıları aşırı bulup gazeteyi 56. sayısından itibaren iki ay süreyle kapatınca, Ebüzziya'nın yayıma devam edebilmek için *Cüzdân* adıyla çıkardığı dergi daha ilk sayısında hem toplatılıp imha edildi hem de kapatıldı (Şubat 1873). Mithat Paşa'nın azli sonrası kurulan yeni hükümetin izniyle *Sirâc*'ı yayımlamaya başladı (Mart 1873). Yayımladıkları yazılar sebebiyle *Sirâc* ve *İbret* hükümet tarafından tekrar kapatıldı (5 Nisan 1873). Ardından da "muzır neşriyat"ta bulunduğu gerekçesiyle Rodos'a sürgüne gönderildi (10 Nisan 1873).

Burada geçimini sağlayabilmek için hapishanede hazırladığı yazıları İstan-

bul'da daha önce matbaasını teslim ettiği Şemseddin Sami'ye göndererek kendi matbaasında *Muharrir* adıyla bir dergi yayımlatmaya başladı (Kasım 1875). Bu tarihe kadar yazılarında Mehmet Tefvik imzasını kullanırken, bir mahpus ve sürgünün kendi adıyla yazı yazması yasak olduğundan, bundan sonra büyük oğlu Ziya'ya nispetle Ebüzziya takma adını kullanmaya başladı. 31 Mayıs 1876'da ilan edilen genel afla İstanbul'a döndükten sonra gazetelere verdiği ilanlarda (30 Haziran 1876) bundan böyle bu takma adı isim olarak kullanacağını açıkladı. Bu isim daha sonra ailesine soyadı oldu.

Rodos'ta iken, Türk nesrinin geçirdiği gelişmeyi göstermek üzere Batılı tarzda ilk edebiyat antolojisi olan *Numune-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*'yi hazırladı. Bu arada Ahmet Mithat Efendi ile birlikte, ülkemizde Batı tarzında eğitime başlayan ilk okul niteliğindeki Medrese-i Süleymaniyye'yi kurdu (1876). İstanbul'a döndükten sonra II. Abdülhamid'in hazırlattığı Kanun-ı Esasi çalışmalarına katıldı; aynı zamanda sarayda kurulması tasarlanan Cem'iyet-i Mutercimin'e de dâhil edildi. Meşrutiyetin ilanı, Meclis-i Mebusan'ın açılması, 93 Harbi, bunun ardından meclisin tekrar kapatılması ve Kanun-ı Esasi'nin yürürlükten kaldırılmasıyla meşrutiyete bel bağlayan devrin aydınlarının muhalefeti, II. Abdülhamid idaresini bunları çeşitli memuriyetlerle İstanbul'dan uzaklaştırmaya yöneltti. Devrin diğer bir kısım yönetim muhalifleri gibi Ebüzziya da Bosna mektupçusu olarak İstanbul dışına çıkarıldı. Bosna'da vilayet gazetesinin idaresini ve yayımını üzerine aldı. Buradaki görevi, Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından geçici olarak işgaline kadar sürdü.

1890 yılında, 1900'de Konya'ya sürgüne gönderilinceye kadar düzenli olarak yayımladığı salnamelerin neşrine başladı. Aynı günlerde, Tanzimat devri edebiyatçıların önemli bir neşir vasıtası olan *Mecmua-i Ebüzziya*'yı yayım hayatına koydu (Mayıs 1880). Almanya'dan getirttiği yeni makinelerle kurduğu matbaasında kitap yayımlamaya da devam eden Ebüzziya, halka okuma alışkanlığı kazandırmak amacıyla *Kitabhane-i Meşahir* ve *Kitabhane-i Ebüzziya* isimleri altında, içinde kendi eserleriyle

Şinasi ve Namık Kemal'in eserlerinin de bulunduğu telif ve tercüme 100'den fazla cep kitabı yayımladı. Bu arada fasiküller hâlinde *Lugat-ı Ebüzziya*'yı neşre başladı (1888).

Israrlı talepleri üzerine II. Abdülhamid tarafından Mekteb-i Sanayi müdürlüğüne getirilen (Kasım 1891) Ebüzziya, aynı zamanda devrinin önde gelen bir küfi hattatı ve arabesk süsleme sanatçısıdır. Yıldız Sarayı'nın salon tezyinatıyla Yıldız Camii'nin tezyinatı ve levhaları da Ebüzziya'ya yaptırılmıştı. Ayrıca padişahın kendi eliyle imal ettiği muhtelif ahşap eserlere işlediği "Abdülhamid" amblemleri de onun istifidir. Ancak mektepte yenilikçi birtakım faaliyetleri ve ders vermek için Avrupa'dan bazı sanatkâr ustalar getirtmesi üzerine aleyhinde bir jurnal verildi ve okul müdürlüğünden alınarak Şurayı Devlet üyeliğine getirildi (Aralık 1892). Burada mümkün olduğu kadar politikadan uzak durmaya çalıştı; *Servet*, *Malumat*, *Hazine-i Fünun*, *İrtika*, *Musavver Fen ve Edeb* gibi dergi ve gazetelerde değişik konularda yazılar yazdı. Buna rağmen 1893-1900 yılları arasında on defa tutuklandı; nihayet verilen jurnaller üzerine oğlu Talha ile Konya'ya sürgüne gönderildi (Nisan 1900).

II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine çıkarılan genel afla İstanbul'a döndü (Temmuz 1908). Bu dönemde fiilen politikaya atılarak İttihat ve Terakki Fırkası'na girdi; seçimlerde Konya vilayetinden aday oldu ve Antalya sancağından mebus seçildi. Bu arada matbaasını yeniden faaliyete geçirdi, *Mecmua-i Ebüzziya*'yı tekrar yayımlamaya başladı. Şinasi'nin varislerinden *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin imtiyazını satın alarak bunu *Yeni Tasvir-i Efkâr* adıyla çıkarmaya başladı (Mayıs 1909). 31 Mart Vakası'nı takip eden günlerde Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girişi, Sultan Abdülhamid'in hal'i, İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf fırkalarının kıyasıya mücadeleleri sırasında çıkarmakta olduğu gazete defalarca kapatıldı. Ebüzziya her defasında isim değiştirerek gazetesini yayımlamaya devam etti. Zaman zaman tutuklandı, matbaası mühürlendi ve hapse atıldı. Babıalî Baskını ile iktidara geçen yeni hükümetçe serbest bırakıldığının ertesi günü evine dönerken Kadıköy vapurunda öldü ve Bakır-

köy Mezarlığı'ndaki aile kabristanına defnedildi (27 Ocak 1913).

Basın yayın, gazete ve matbaa tekniği gibi birçok alanda ülkeye çeşitli yenilikler getiren Ebüzziya Tevfik, bir edebî şahsiyet olmaktan ziyade Tanzimat Devrinin önemli isimlerini sonraki nesillere tanıtan ansiklopedik bilgiye sahip bir yayımcıdır. Ebüzziya zihniyet bakımından, bir milletin ancak gelenek ve göreneklerine, millî ve dini inançlarına bağlı kalarak ve faydalı her türlü yeniliği benimseyerek gelişebileceğine inanan muhafazakâr bir Osmanlı aydınıdır. Asla yılmayan bir karaktere sahip olan Ebüzziya, hayatı boyunca cehaletle ve ülkeye zarar getirebilecek şeylerle mücadele etmiştir. Rodos ve Konya'daki sürgün hayatı, faaliyetlerinden şüphelenen devrin yöneticileri tarafından defalarca göz altına alınması, zaman zaman tutuklanması, matbaasının kapatılması ve hakkında verilen jurnaller onu yıldırılmamış, hayatı boyunca doğru bildiklerini söylemekten çekinmemiştir. Yaşadığı dönemde, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını önlemek için Osmanlılık bağına önem vermiş ve devletin Hristiyan dünyası karşısına Müslüman unsurların çoğunluğu ile çıkabilmesi için sürekli olarak din birliğine ve Müslümanlık kavramına sarılmıştır.

Cevri Kalfa Sibyan Mektebi'nden başka herhangi bir okula gitmediği hâlde kuvvetli azmi ve iradesi sayesinde kendi kendine iyi seviyede Arapça, Farsça, Fransızca, Almanca ve Rumca öğrenmiş, edindiği geniş bilgi ve kültür sonucunda çıkardığı gazete ve dergilerle diğer yayın faaliyetleri devrinde tek başına bir mektep olmuştur (Ebüzziya 1994'ten).

B. Konya'daki Sürgün Günleri

Konya, Osmanlı Döneminde devletin sürgün yerlerinden biridir. İstanbul'daki Mevlevî tekkesi, aynı zamanda Jön Türklerin de toplandıkları yerdi. Konya merkez tekkesi ile İstanbul'un arası iyi değildi. Mehmed Reşad Efendi Mevlevî tarikatına intisap etmiş olması ve Mevlevî şeyhinin cülus merasimi sırasında kılıç kuşatıyor oluşu Konya'yı bir sürgün yeri olarak sürekli göz önünde tutulması gereken bir yer yapmıştır. Konya, sürgün gönderilen yerlerden biri olmasına karşın, bildiği kadarıyla,

burada herhangi bir isyan hareketine rastlanmamıştır (Şimşek 2018: 145).

Ebüzziya Tevfik'ten bahseden kaynaklar, onun, bir jurnal sonucu Konya'ya sürgün edildiğinden söz ederler. Konya'da, Ebüzziya Tevfik üzerine bir makale yayımlayan merhum Celaleddin Kışmır (1919-2008) de bu konu üzerine yaptığı bütün araştırma ve soruşturmalarının sonuçsuz kaldığına şöyle hayflandır: "Ebüzziya'nın Konya'ya nefyi [sürgünü] sebebi bugüne kadar pek kati olarak öğrenilememiştir. Müracaat ettiğimiz birkaç tarih, edebiyat tarihi ve ansiklopedilerle, kendisini tanıyan ve sevenlerden öğrendiğimiz ancak pek küçüktür ve pek de kati değildir. Esasen Abdülhamit ve daha evvelki devirlerde birçok kereler hiçten sebeplerle tevkif, isticvap [sorgulama] ve nefyedilmişti. Bu sefer de Konya'ya nefyin bir hiç yüzünden olduğu muhakkaktır (Kışmır 1950: 25 Aralık, 2).

Esasen sürgünü hususunda kendisi de ketumdur. Konya'ya ayak bastığı günleri anlattığı hatıralarında buraya sürgün edilme sebebinden söz etmez. Lakin Konya'ya gelişinin ikinci senesinde İstanbul'da kalan oğlu Velid'e gönderdiği mektubu, sürgünü üzerindeki sis bulutlarını biraz aralar gibidir:

"... Zaptiye nazırı olacak mel'unun, Cenabı Hak, kariben [yakın zamanda] belasını versin ki nezarete memur olduğu günden itibaren, benimle, hem de hasbeten-lillah [yalnızca Allah rızası için] uğraştı. İki üç kerre matbaamı bastı. (Buradan bir isim çıkarıldı) yezidini de Allah kahretsin, evladını rezil ve rüsvay ederek süründürsün ki sizin ikinize de icrayı gazez ederek seni tard [uzaklaştırma] (mektepten tard) ve Talha'yı nefyettirdi. Ne yapayım evladım, kimsese zulmettiğimi, bilerek bir fenalıkta bulunduğumu bilmiyorum. Bilakis elimden geldiği kadar herkesin nef'ine [faydasına] çalıştım. Vicdanım, beni kat'a muazzep ve muaheze etmiyor. Şu hâlde, bu belaya, neden uğradığımı bir türlü takdir edemiyorum. Evvelce de yazmıştım, şu bulunduğumuz hâle hükm-i kader deyip de müteselli olacak budalalardan değilim. Vakıa sabrediyoruz. Fakat buna sabır değil, istibar yani sabr-ı zaruri derler. Mamafih ne olursa olsun elbette şu hâle bir nihayet mukar-

rerdir...

Konya, 23 Şubat 902 Peder-i müte-hassirin [hasret çeken baban] Ebüzziya Tevfik” (Kuntay ts.)

Osmanlı Arşivi’ndeki 19 Nisan 1901 tarihli aşağıdaki belge Ebüzziya Mehmet Tevfik Bey’in Sultan Abdülhamit’e yazdığı ve hakkındaki suçlamaları cevaplandığı uzunca bir mektup/dilekçedir. Ebüzziya Tevfik Bey’in Konya’ya gelişinin tam bir yıl sonrasının tarihiyle tarihlendirilmiş bu belge, onun, Konya’ya sürgün edilmesine ışık tutar gibidir.

“a.

Hû

Şevketli Efendim

Tevcihi ile mübeşşer olduğum hidmetden sarf-ı nazar buyuruldise hiç ye’s yoktur. Fakat sebab-i te’hîr olmak üzere kullarını hamiyet-i dîniye ve milliyeme dokunacak bir sakîme ile ithâm itmeyiñ. Londra’da neşr olunan risâle Ermeni kaleminden çıkmışdır Ebüzziyâ’yı âmâl-i Ermeniyeye mürevvic addetmek İmâm-ı Âzam’a Şüyyet isnâd itmek gibidir. İnsânın gayret-i milliyesine bu derecelerde ta’arruz revâ görülmemelidir. Bendelerine böyle bir şey azv olduğu zamân meftûr olduğum hamiyet-i dîniye ve milliyemi pek a’lâ bildikleri cihetle herkesden evvel efendimiz reddile berâber müfteriyi te’dîb buyurmak muktezâ-yı şân-ı adâletleri idi.

Kullarınca isnâd-ı mâ-lem-yekûn aslâ mücib-i endişe olamaz. Fakat insânın tâ kalbgâhına sokulan böyle bir hançer-i iftirânın ne derecelerde elîm ve ne mertebelerde nâ-kâbilü’n-niyâm ceriha peydâ ideceği kıyâs-ı nefis ile ta’ayyün ider hâletdendir. Binâ’enaleyh kavliñiz bu azv-i sakîmi fart-ı nefretle tazy’ idenlere reddile nefsimi o dürlü sebbi’âtdan ebediyyen tenzîh iderim.

Avrupa’ya gitmek bahsine gelince ânu da efendimize izâh ideyim: Bu def’a avdetden sonra ba’zı zevât ile ve hattâ sarây-ı hümayûnlarında bile lakırdı arasında garbîñ terakkiyat-ı medeniyesinden bahs olunduğu sırada san’at-ı âcizânem bulunduğu haysiyyetle tıba’atîñ dahi derece-i terakkiyatını ta’dâd ve beyân ile (te’essüf iderim ki vaktile mat-

ba’amı burada te’sîs itmişim. Çünkü bu kadar ikdâmımla berâber hiç bir şey kazanamıyorum. Burada on kuruş kazanmak için dokuz kuruş masraf itmeli. Avrupa’da ise on kuruş masraf iden bir matba’acı yüz kuruş istifade idiyor eğer elimde beş biñ lira bir sermâye olsa idi bugün Avrupa’da mükemmel bir matba’a açar iki seneye varmadan vatanıma on biñ lira ile avdet iderdim çünkü burada dört yüz lira istikrâz iderek açdığım matba’ayı bile sekiz senede üç biñ liralık bir hâle getürdim) yollu hasbihâl itmiş idim. İşte efendimiz curnalcileriñ kemâl-i muvaffakiyetle efendimize bildirdikleri (Avrupa’ya firâr) mes’alesi bundan ibârettdir.

Farz-ı muhâl olarak bugün elimde beş biñ lira bulunsa da Avrupa’da bir matba’a açmağa teşebbüs itsem günâhama girmiş olurum. Ticâret ef’âl-i memnû’adan mıdır. Cebinde dört parası olmayan bir Avrupalı memleketimize (Belge Nu. 1)

Belge Nu. 1

b.

gelerek birkaç sene zarfında milyon sâhibi oluyor da bir Müslümân da Avrupa’da san’atı sâyesinde kesb-i servet ideceğini ilme’l-yakîn, aynel-yakîn bilüb görüyorsa niçün gitmesün. Avrupa’da bir matba’a açmak mücerred vatanına devletine ihânet fikrinden mi münba’is olur. Bâhusûs böyle bir fikirde bulunmak bendeñize neden lâyük görülyor. Lapsika’da [Leipzig ?] Viyana’da Paris’de üç dâne Türkçe hurûfu câmi’

birer matba'a vardır ki dahâ içinde ne millet-i İslâmiyye ve ne de saltanat-ı seniyye aleyhinde el kadar bir varaka basılmışdır. Ânlr Arabî ve Fârisî kütüb-i kadîme ve nâdire tab'ile meşgûldür. Ben kâfir-i ni'met mu'in-i vatan ve devlet bir güştenî-i bed sîret miyim. Hâşâ kisve-i cemiyet ve ubûdiyyetim o dürlü levs-i ağırazdan bi'l-küllîye mutahhar-dır.

(Tevfik Bey on biñ kuruşum olursa Avrupa'ya giderdim) demek için mecnûn olmak lâzım gelir. Çünkü on biñ kuruşla Avrupa'da bir matba'a değil (bulvar) üzerinde gazete satmak için bir (baraka) bile açılmaz. Ma'lûm-ı hümâyîn-ı şâhânelerdir ki ihfâ idecek bir fikri olanlar alenen beyân-ı fikir itmezler. Maksadlarını sakim olsun müstakim olsun evlâdından bile ketm iderler. Benim beş biñ liram olsa da Avrupa'da bir matba'a açsam dimekden (ben Avrupa'ya gidüb devlet ve memleketine karşı neşriyâtda bulunacağım) ma'nâsı çıkarımlar birtakım evsiz alçaklardır ki hakikaten ânlrın ellerinden gelse veya ellerinden tutan bulunsa gidüb devlet ve milletlerine ihânet iderler. Bu hâlde geçen gün ihsân buyurulan yüz altın kulunuzu tecrübe için i'tâ buyurulmuş demek oluyor. Eğer bundan evvelce ma'lûmâtım olsa idi ya'nî hakkımdaki şu azvi o parayı ba'zı ihtiyâcât-ı mübrimeye sarf itmezden evvel haber alsa idim. Cenâb-ı Hakk'a kasem iderim ki müzâyakanın son derecesinde bulunduğum hâlde dahi o lutf-ı hümâyînu kabûl itmezdim.

Velîni'metim bunların kâffesi bir incir çekirdeği doldurmaz türrehâtdan ibâretdir. Bendeñiz â'ileme evlâdına nasıl merbût isem vatanıma vatanımın sâhib-i meşrû'ı olan pâdişâhıma da öyle merbûtum. Â'ilem evlâdım fânîdir fakat cenâb-ı Hak'dan temennî iderim ki vatanım ve sülâle-i âl-i Osmân ilâ kıyâmü's-sâ'a pâyidâr olsun. Bunu temennî itmeyecek bir Müslümân varsa cenâb-ı Hak ism-i Kakhâr'ı hürmetine kahr u tedmîr itsün.

Ben zât-ı hümâyûnlarının yakînden bir bende-i hâsı olmamış bile olsam efendimiz taht-ı Osmânîde teyemmünen câlis buldukça pâdişâhımı mutâ'ı meşrû'ı tanımayacak kadar hamd olsun akıl ve şu'ûra mâlikim. Ya zât-ı

hümâyûnlarından gördüğüm bunca inâyete karşı nasıl hâ'in olayım. Mülâhaza buyrulsun da ândan soñra nasıl olmaklığım lâzım geleceğine öyle hüküm buyrulsun.

c.

kullarını dâimâ bir nazar-ı iştibâh altında bulundurmaktaki mülâhaza-i hümâyûnlarını bir dürlü aňlayamıyorum. Şimdüye kadar hângi şübhe ihânetime hüküm olundu. Niçün hakk-ı kemterânemde emniyetsizlik gösteriliyor. Altı yedi aydan beri pek çok iftirâlara hedef olduk. Fakat hamden sümme hamden müfterilerin yüzleri kara çıkmaktan başka bir netice virmedi. Şimdi de hepsi bitdi bendeñizi Londra'da basılan ve hurûf-ı Ermeni mekâsıdı üzerine yazılan bir risâle ile ithâma kalkışdılar. (Hasbün-allahü ve kefâ haklarında bu kadar lutf-ı şâhânelerine vesâtat ittiğim Fotograf Abdullah Birâderleri⁽¹⁾ bile Ermeni mekâsidine hâdim gördüğüm günden beri yirmi beş senelik iltifâta bakmayarak terk eyledim. Dokuz aydır kendilerinin semtine uğramadığım gibi râst geldikçe selâm bile virmedim. Ben vatanımın en kıymetsiz bir avuç toprağına cânımı fedâ idenlerdenim. Vatanımdan bir kıt'ânın iftirâkına çalışan hazele ile nasıl olur da hem-efkâr olurum. Bendeñizi böyle yürek paralayacak ef'âl ile ithâma hamiyet ve nisfet-i şâhâneleri nasıl kâ'il olduğuna hâlâ ta'accüb itmekdeyim.

Efendimiz üç ay evvel ya'nî yirmi beş şa'bânda va'd buyurulub üç zi'l-hiccede fi'ilen tevcihi tebşîr buyurulan bir hidmetiñ şuyû'ı akabinde böyle bir iftirâyâ hedef olmuşum. Kuluñuz hakkındaki lutf-ı hümâyûnlarını istirkâb eseri değil midir. Bendeñizi yüz liram olursa Avrupa'ya gidecek diye ihbâr iden şapkalı Frenk her kim ise meydâna çıksun. Eğer yüzüme karşı söyleyebilir ise bilâ-i'tirâz kabûl iderim.

Eğer efendimizin i'timâdları mücerred bendeleriniñ Avrupa'ya gideceği hakkında sâbit ise o i'timâdı bertaraf etmek dahi yed-i şâhânelerindedir. Ben-

(1) Abdullah Birâderler veya "Abdullah Frères" Osmanlı İmparatorluğu'nda fotoğrafçılık sanatının kurucuları olarak tanınan ve her üçü de Ermeni asıllı olan Viçen (1820-1902), Hovsep Abdullahyan (1830-1908) ve Kevork (1839-1918) kardeşlerin ticarî adıdır (https://tr.wikipedia.org/wiki/Abdullah_Birâderler, 25.06.2020/13.25).

deñizi mâddeten ve menfa'aten hângi bir hizmetle buraya rabt buyuruñuz. Dört senedir dört beş hizmete arz-ı istihkâk eyledim. Bir ikisi hakkında va'd-ı hümâyûnları da sebk itmiş iken yine incâz-ı fi'lîsi zuhür itmedi. İnd-i hümâyûnlarında hiç bir şey'e istihkâkım olmayub da yalnız efendimize karşı fikr-i isâ'ete mâlik olduğuma mı i'tikâd buyuruyor.

Zerre kadar samimiyeti olmayanlara eñ mu'tenâ me'mûriyetler tevdi' buyuruluyor. Bendeñize ise taraf-ı hümâyûnlarından tasvib buyrulan bir mekteb müdürlüğü bile henüz mevki'-i icrâya konmadan yine taraf-ı hümâyûnlarından istihkâkımın fevkinde görülüb te'hîr buyuruluyor. Sarây-ı hümâyûnları içinde, hâricde duymadık adam kalmamış iken bendeñize terzilim revâ görülüyor.

Bendeñiz zâten o mektebi zarûretimi def'e medâr olur ve bir de sanâyi'-i nefiseye fitraten meftûn olduğum memleketime bir hizmet idabilirim diye kabul itmiş idim. Yoksa emsâli bendegânem mesânid-i âliyyede bulunduğu hâlde bendeñiz o kadar dûn bir hizmeti minnetle kabûl idecek derecelerde haris-i câh degilim. Hattâ ramâzandan mukaddem kabûlünü arz eylediğim zamân mektebiñ himâye-i şâhânelerine lütfen kabûlile berâber rütbe-i âcizânemiñ terf'i'ini dahi şart-ı kabûl olarak arz itmişdim. Çekmekte olduğum bâr-ı iztırâbdan (Belge Nu. 2)

ç.

dolayı efendimizi lâakal on def'a ta'cîz ve tasdî itmedikçe beş kuruluş buyurulduğunu bilmiyorum. Ve bir yalan bir ihsân üzerine isnâd olunan bir siyeh ise yüz biñ altun mukâbilinde tahammül olunur şeylerden degildir. On bir aydır hazine-i hassa-i şâhânedan ma'âş almadım. Ve böyle me'mûriyetsiz olarak almayacağımı ise geçende de arz eyledim.

Hâsılı efendimiz kuluñuzu kendinden sâdir olmaya ef'âl ile mu'âheze buyurmayıñ. Şurasını arz ideyim tâ Londra'da bir Ermeni kaleminden çıkmış olan bir risâleyi bendeñiz tarafından yazılmış olmak üzere keşfe kendinde kudret gören dürbinler biraz da merkez-i saltanat-ı seniyyelerine kadar in-tişâr itmiş olan Moskov câsûslarile Londra'da Paris'de, Marsilya'da bulunan Ermeni komitalarının sevk itdikleri a'zâyı görüb de âmâl-i mel'ûnânelerini akım bırakacak tedâbirde bulunmuş olsa velîni'metlerine dahâ ciddi bir hizmet itmiş olurlar. İ'tikâdındayım. Binâ'enaleyh kendü â'ile-i evlâd ü ayâlıle meşgûl olan bir sâhib-i nâmûsa bu durlü iftirâlarda bulunanlarıñ te'dîbini hâme-i istid'â eylerim efendim

Abd-i sâdıkları
Ebû'z-ziyâ Tevfik"⁽²⁾

(2) Günümüz Türkçesiyle:
a.
Hü

Belge Nu. 2

Şevketli Efendim

Yönetilmesiyle müjdelendiğim hizmetten vazgeçtiydi-ye hiç karamsarlık yoktur. Fakat erteleme sebebi olmak üzere kullarını dini ve millî değerlerime dokunacak bir bozuklukla suçlamayın. Londra'da yayımlanan kitapçık Ermeni kaleminden çıkmıştır. Ebüzziya'yı Ermeni emellerine taraftar saymak; İmam-ı Azam'a Şiiik isnat etmek gibidir. İnsanın millî gayretine bu derecelerde saldırı layık görülmemelidir. Bendelerine böyle bir şey yakıştırdığı zaman yarattığı dini ve millî değerlerimi pekâlâ bildiklerinden dolayı herkesten evvel efendimiz karşı çıkmakla beraber iftiracıya haddini bildirmek adaletlerinin şanı gereği idi.

Kullarınca iftira yakıştırması asla endişe sebebi olmaz. Fakat insanın ta can evine sokulan böyle bir iftira hançerinin ne derecelerde acı ve ne mertebelerde iyileşmesi imkânsız yara oluşturacağı kendini yerine koymakla belirir durumlardandır. Binaenaleyh sözünüz bu çirkin yakıştırmayı aşırı nefretle boğuşa harcayanlara karşı çıkmakla nefsimi, o türlü sövgülerin ebediyen dışında tutarım.

Avrupa'ya gitmek bahsine gelince onu da efendimize açıklayayım: Bu defa döndükten sonra bazı kişilerle ve hatta kutlu saraylarında bile lakırdı arasında Batının medenî gelişmelerinden bahsölunduğu sırada acizane sanatım bulunduğuy haysiyetle kitap basmanın dahi gelişme derecesini sayma ve beyanla (teessüf ederim ki vaktiyle matbaamı burada kurmuşum. Çünkü bu kadar çabamla beraber hiçbir şey kazanamıyorum. Burada on kuruş kazanmak için dokuz kuruş masraf etmeli. Avrupa'da ise on kuruş masraf eden bir matbaacı yüz kuruş istifade ediyor. Eğer elimde beş bin lira bir sermaye olsaydı bugün Avrupa'da mükemmel bir matbaa açar iki seneye varamadan vatanıma on bin lira ile dönerdim; çünkü burada dört yüz lira borçlanarak açtığım matbaayı bile sekiz senede üç bin liralık bir hâle getirdim) yollu sohbet etmişim. İşte efendimiz jurnalcilerin tam bir başarıyla efendimize bildirdikleri (Avrupa'ya fırar) meselesi bundan ibarettir.

Mesela bugün elimde beş bin lira bulunsa da Avrupa'da bir matbaa açmağa teşebbüs etsem günaha mı girmiş olurum? Ticaret yasak işlerden midir? Cebinde dört parası olmayan bir Avrupalı memleketimize

b.

gelerek birkaç sene zarfında milyon sahibi oluyor da bir Müslüman da Avrupa'da sanatı sayesinde servet kazanacağını akıl ve gözlemlerle bilip görüyorsa niçin gitmesin? Avrupa'da bir matbaa açmak yalnızca vatanına devletine ihanet fikrinden mi ileri gelir? Özellikle böyle bir fikirde bulunmak bendene neden layık görülüyor. Lapsika'da [Leipzig?] Viyana'da Paris'te üç tane Türkçe harfi bir araya getirmiş birer matbaa vardır ki daha içinde ne İslam milleti ve ne de yüce saltanat aleyhinde el kadar bir kâğıt basılmıştır. Onlar Arapça ve Farsça eski ve nadir kitapların basımıyla meşguldür. Ben vatan ve milletin yardımlarına nankörlük eden öldürülme-ye layık kötü yaradılışlı biri miyim? Hâşâ, toplum ve kulluk kisvem, o türlü kötü niyetlerden tamamen arınımıştır.

(Tevfik Bey on bin kuruşum olursa Avrupa'ya giderdim) demek için deli olmak gerekir. Çünkü on bin kuruşla Avrupa'da bir matbaa değil (bulvar) üzerinde gazete satmak için bir (baraka) bile açılmaz. Kutlu şahanelerinin malumudur ki saklayacak bir fikri olanlar açıkça fikir beyanı etmezler. Maksatlarını bozuk olsun doğru olsun evladından bile gizlerler. Benim beş bin liram olsa da Avrupa'da bir matbaa açsam, demekten (ben Avrupa'ya gidip devlet ve memleketine karşı yayımda bulunacağım) manası çıkarılan birtakım evsiz alçaklardır ki hakikaten onların ellerinden gelse veya ellerinden tutan bulunsa gidip devlet ve milletlerine ihanet ederler. Bu hâle geçen gün bağışlanan yüz altın, kulunuz denemek için verilmiş demek oluyor. Eğer bundan

evvelce malumatım olsaydı yani hakkımdaki şu yakıştırmayı o parayı bazı çok gerekli ihtiyaçlarımı harcamaktan evvel haber alsaydım Cenab-ı Hak'ka yemin ederim ki darlığın son derecesinde bulunduğum hâlde dahi o kutlu lütfu kabul etmezdim.

Velinimetim bunların tamamı bir incir çekirdeği dolduramaz saçmalardan ibarettir. Bendeniz aileme, evladına nasıl bağlıysam vatanıma, vatanımın meşru sahibi olan padişahıma da öyle bağlıyım. Ailem, evladım ölümlüdür; fakat Cenab-ı Hak'tan temenni ederim ki vatanım ve Osman oğulları sülalesi kıyamet saatine kadar kalıcı olsun. Bunu temenni etmeyecek bir Müslüman varsa Cenab-ı Hak Hakhar ismi hürmetine ezip yok etsin.

Ben kutlu zatlarını yakından bir has bendesi olmamış bile olsam efendimiz Osmanlı tahtında -uğur sayarak- oturduğca padişahımı meşru itaat edilen tanımayacak kadar hamdolsun akıl ve şuurla sahibim. Ya kutlu zatlarından gördüğüm bunca yardıma karşı nasıl hain olayım? İyice düşünülün de ondan sonra nasıl olmam gerekeceğine öyle hüküm buyrulsun.

c.

kullarını daima bir şüphe nazarı altında bulundurmakta ki kutlu düşüncelerini bir türlü anlayamıyorum. Şimdiye kadar hangi şüphe ihanetime hükmolundu. Niçin aciziniz hakkımda emniyetsizlik gösteriliyor. Altı yedi aydan beri pek çok iftiralara hedef olduk. Fakat şükürler ve şükürler olsun müfterilerin yüzleri kara çıkmaktan başka bir netice vermedi. Şimdi de hepsi bitti bendenizi Londra'da basılan ve Ermeni harfleriyle [onların] maksatları üzerine yazılan bir kitapçıkla suçlamaya kalkıştılar: Allah yeter, artar. Haklarında bu kadar şahane lütuflarına aracılık ettiğim Fotoğrafçı Abdullah Biraderleri bile Ermeni maksatlarına hizmet eder gördüğüm günden beri yirmi beş senelik hatıra bakmayarak terk eyledim. Dokuz aydır kendilerinin semtine uğramadığım gibi rast geldikçe selam bile vermedim. Ben vatanımın en kıymetsiz bir avuç toprağına canımı feda edenlerdenim. Vatanımdan bir cüzün bölünmesine çalışan alçak ile nasıl olur da fikirdaş olurum? Bendenizi böyle yürek paralayacak fiiller ile suçlamaya şahane değer ve insafı nasıl inandığına hâlâ taaccüp etmekteyim.

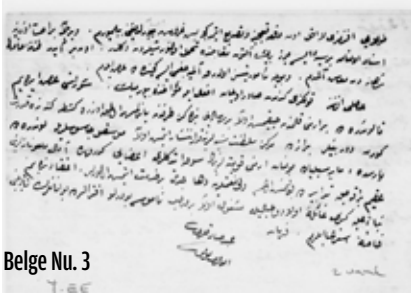
Efendimiz, üç ay evvel yani yirmi beş şabanda vaat buyrulup üç zilhiccede fiilen verilmesi müjdelenen bir hizmetin duyulması sonrasında böyle bir iftiraya hedef olmuşum. Kulunuz hakkındaki kutlu lütufları çekememe eseri değil midir? Bendenizi, yüz liram olursa Avrupa'ya gidecek, diye ihtar eden şapkalı Frenk her kimse meydana çıksın. Eğer yüzüme karşı söyleyebilirse hiç itirazsız kabul ederim.

Eğer efendimizin itimatları yalnızca bendelerinin Avrupa'ya gideceği hakkında sabit ise o itimadı ortadan kaldırmak da şahane ellerindedir. Bendenizi maddeten ve menfaaten hangi bir hizmetle buraya bağladınız? Dört senedir dört beş hizmete istihkak arz eyledim. Bir ikisi hakkında kutlu vaatleri de vaki olmuşken yine fiilen yerine getirildiği görülmedi. Kutlu katlarında hiçbir şeye istihkakım olmayıp da yalnız efendimize karşı kötü fikir sahibi olduğuma mı inanılıyor?

Zerre kadar samimiyeti olmayanlara en seçkin memurluklar veriliyor. Bendenize ise kutlu taraflarından uygun görülen bir okul müdürlüğü bile henüz yürürlüğe konmadan yine kutlu taraflarından istihkakım üstünde görülüp erteleniyor. Kutlu sarayları içinde, dışında duymadık adam kalmamışken bendenize rezilliğim uygun görülüyor.

Bendeniz zaten o okulu sıkıntılarımı gidermeye destek olur ve bir de güzel sanatlara yaradılıştan vurgun olduğum memleketime bir hizmet edebilirsiniz, diye kabul etmişim. Yoksa kulunuz benzerleri yüce makamlarda bulunduğu hâlde bendeniz o kadar aşağı bir hizmeti minnetle kabul edecek derecelerde makam hürsisi değilim. Hatta ramazandan önce kabulünü arz eylediğim zaman okulun şahane himaye-

(BOA, Y.EE.. / 14-78, 29 Zilhicce 1318, 001-003 [19 Nisan 1901]) (Belge Nu. 3)

Belge Nu. 3

a. Kendi Kaleminden Konya'daki İlk Günleri⁽³⁾

“11 Nisan sene 1900 Perşembe, gece

Konya'ya ba'de'1-gurup [gurup sonrası] bir buçukta muvasalat eyledik [ulaştık]. Mehtâp fevkalâde berrak; istasyon epeyce cesîm [büyük] ve muntazam, geçtiğimiz yerlerde gördüklerimize kıyasen bir büyük gar addolunabilir. Bizi zabıta hey'eti istikbâl etti [karşıladı]. Geniş yakalı, yakasına kürk kaplı bir kaput giyinmiş; ortaca boylu, merdî [mertlik] ve samimiyet tercüme eden sevimli yüzlü bir adam bize kendisini: “Vilâyet Polis Ser-komiseri Hasan ben-deniz.” diye tanıttırdı. Tevakkuf [bekle-

lerine lütfen kabulüyle beraber aciz rütbemini terfiini dahi kabul şartı olarak arz etmişim. Çekmekte olduğum ıstırap yükünden

ç. dolayı efendimizin en az on defa başını ağrıttıp, canını sıkmadıkça beş kuruş buyurulduğunu bilmiyorum. Ve bir yalan bir başış üzerine isnat olunan bir iftira ise yüz bin altın karşılığında tahammül olunur şeylerden değildir. On bir aydır padişahımızın şahsi hazinesinden maaş almadım. Ve böyle görevsiz olarak almayacağımı ise geçende de arz eyledim. Kısacası efendimiz kulunuzu kendinden görülmemiş fiillerle kinamayın. Şurasını arz edeyim, ta Londra'da bir Ermeni kaleminden çıkmış olan bir kitapçığı bendeniz tarafından yazılmış olmak üzere keşfe kendinde kudret gören dürbünler biraz da yüce saltana merkezine kadar yayılan Moskof casuslarıyla Londra'da Paris'te, Marsilya'da bulunan Ermeni komitalarının gönderdikleri üyeleri görüp de hain emellerini başarsız bırakacak tedbirlerde bulunmuş olsa velinimetlerine daha ciddi bir hizmet etmiş olurlar inancındayım. Bundan dolayı kendi çoluk çocuk ve ailesiyle meşgul olan bir namus sahibine bu türlü iftiralarda bulunanların haddinin bildirilmesini yazıp dilerim efendim.

Sadık kulları
Ebüzziya Tevfik

(3) Ebüzziya Tevfik, Konya'daki ilk günlerini ve Konya'ya ait ilk izlenimlerini “Rûznâme-i Hayâtımdan Bazı Sahâif” başlığı altında Mecmû'a-i Ebüzziyâ'nın 11. cildinin 112 (8 Eylül 1911: 1084-1088) ve 113 (15 Eylül 1911: 1105-1112). cüzlerinde yayımlamıştır.

me] salonuna girdik, Şâkir Ağa nâmında bir de candarma binbaşısı takdim edildi ki bu zâtı vaktiyle Mabeyn-i Hümâyûn'da çavuş kisvesiyle tanıdım.

Zâten tanıdığım bu sima ile henüz tanıdığım Hasan Efendi⁽⁴⁾ bana efrâd-ı zabıtaya hâs olan bürüdet [soğukluk] veyâhüd hâskan onlar hakkındaki telakileri ile nisbet kabûl etmez sûrette münis göründü. İki de terbiyeli, Hasan Efendi ise daha nezih ve nâzik. Lisânından Rumelili olduğu anlaşılıyor. İkrâm ettiği sigara bitince Hasan Efendi: “Emrederseniz lândolar hazır. Vâli Paşa da teşrifinize muntazırdılar [şereflendirmenizi beklemektedirler]. Doğru konaklarına gideceğiz, çantalarınızı diğer araba ile misafir olacağımız zâtın hânesine gönderelim. Paşa ile mülakattan sonra birlikte gideriz” dedi.

“Taşralarda misâfirperverlik âdât-ı milliyemizden ise de vesâit-i istirahatî istirahat vasıtaları mebzûl [bol] olmayan zamanlardan kalma bu külfete bu zamanda hâcet yoktur. Elbette şehirde otel bulunur, ikâmetgâh tedârik edinceye kadar temizce bir otele gireriz. Kimseye bâr [yük] olmak istemem” dedim. Bana; “Burada size göre otel yoktur. Kapısından girer girmez geri dönersiniz” cevâbını verdi.

Arabalar İstanbul'da bindiğimiz arabalardan her sûretle muntazam ve nazif [temiz]. Husûsâ [özellikle] “Viktorya” dedikleri geniş arabalardır. Demiryoluna amûd [dik] güzel bir şoseye dâhil olduk ki cihetînine [iki tarafında] ikişer sıra kavak ve söğüt fidanları gars edilmiş [dikilmiş]. Yol, ortası arabalara mahsûs. Yaya kısımlarıyla beraber yirmi altı metre arzında [eninde] geniş ve müstakim [düz] bir şose.

Zilhicce'nin -Konya için- on birinci gecesi olan bu gece “Çünkü biz İstanbul'dan 10 Zilhicce'de Salı sabahı id-nahr [Kurban Bayramı] namazı kılınırkən çıkmıştık. Buraya çarşamba günü akşamı geldiğimiz hâlde Konya Kurban Bayramı'nı o gün yapmıştı” revnâk-ı mehtâp [mehtap parlaklığı] ile ortalık o rütbe latif, o kadar tâbnâk [parlak] ki kuvve-i bâsırası [görme duygusu] kemâl-

(4) Bu zât geçende vefât etmiş ve vefâtı, hele şu zamanda zâyîattan bulunmuştur (Ebüzziya'nın notu).

de olan bir adam rahatça gazete okuyabilir.

Yarım kilometreden sonra cepheye bir karakolhâne görüldü, şoseyi, sağa ve sola olarak ikiye taksim ediyordu. Biz karakolhânenin sağ cihetine saptık. Bu kısmın solunda etrafı parmaklıklı Millet Bahçesi bulunuyor.

Şose ile karakolhâneye “Ferîdiye” nâmı verilmiş, valilerin çıkmaz sokakları bile “Hamîdiye” tevsim eyledikleri [adlandırdıkları] bir zamanda Ferîd Paşa'nın bu koca cadde ile karakolhâneyi nâma nisbet etmesi gerçekten büyük bir cesaret!

Sağda solda câbecâ [yer yer] haymî [çadır biçimli] künbetler görünüyordu. Bunların âl-i Selçuk [Selçuk oğulları] bakiyyâtından olduğunu tarz-ı mi'mârîlerinden anladım.

Büyücek bir çöl hükmünde olan Konya'nın ortasında bu künbetlerin gece görünüşleri Mısır ihramlarını temsil ediyor.

Her taraf kerpiç, her yer yıkık duvarlardan, toprak yığınlarından ibaret. Sanki büyük bir muharebe olmuş, şehir topa tutulmuş da büyütlük [evler] ve emâkin [mekânlar] tahrip edilmiş.

Araba birçok sokaklardan geçerek yirmi dakika sonra meydanımsı bir yerde, iki fener muallâk [asılı] bulunan bir kapının önünde tevakkuf etti [durdu]. Ufak bir bahçeye, sonra dört beş adım-lık bir mesafede sağ cihetteki kapıdan dâhil-i binâya girdik. Pek fena yapılmış bir mesken. Dar bir merdivenden ufak bir sofaya çıktık; ufak bir odaya girdik. Ferîd Paşa mağmûm [kederli] bir simâ ile kıyâm ve istikbâl eyledi [ayakta karşıladı]. Vechindeki [yüzündeki] renk-i te'essür ca'li [yapmacık] değildi. Ben onu başka sûretle, hiç değilse lakayt bir tavırda görürüm zannında idim. Sevki-mize me'mûr olan komiserin avdetinden sonra te'essürâtını lisânen dahi beyân ederek, misâfir olacağımız mahalde kat'â [asla] sıkılmaksızın istirahat etmemizi ifâde ve yarım öğle taâmına [yemeğine] gelmemizi rica eyledi. Biz de veda edip gittik.

12 Nisan Perşembe

Pek çok uyumuşum. Misâfir olduğumuz hânenin harem ciheti kâmilan [tamamen] bize tahsis edilmiş. Yatakları-

mız büyük bir odaya yayılmış. Bir sükûn-ı hâmûşâne [mezarlık sessizliği] temsil eden bu memlekette ilk hâbgâhımız [yatak odamız] hâne-i ferdânın [gelecekteki evin] menzil-i evveli [ilk konak], bir mezâr-ı istirahat kadar ta'bgüzâr oldu [yorgunluğumuzu geçirdi]. Vücûdumda bir hafiflik, bununla beraber yine isti'dad-ı nevm [uyuma arzusu] var.

Talha giyinip dışarıya çıkmıştı. Aca-ba kahvemi kimden istesem? Rôbduşambırını arkama alarak odadan çıktım. Zenci bir hizmetkâr sofada istâde-i emridi [emre hazırdı]. “Oğlum bana şeker-siz bir kahve getir!” dedim. Şekersiz kaydına lüzûm hissettim. Çünkü Eskişehir'deki otelde “Sade kahve” dediğim hâlde “Yalnız kahve” mefhûmu istifhâm etmişlerdi [anlamışlardı]. Yüzümü gözümü yıkadım. Gelip minderin köşesine, pencerenin önüne oturdum.

Zenci kahvemi getirdi.

“İsmin nedir?”

“Tevfik.”

“Yâ, adaş imişiz! Sen burada mı doğdun?”

“Hayır efendim Giritliyim. Muhâcir olduk.”

“Rumca bilirsin değil mi?”

“Türkçeden ziyâde.”

“Oğlum dışarı mı çıktı?”

“Hâriciyede Şükrü Efendi ile oturuyorlar.” “Konya'da harem dâiresi mukâbiline hâriciye tesmiye ederler [adlandırılır] ve ekser hânelerde de harem kısmından hâriç bulunur. Bu cihetle havlu-ya açılan sokak kapılarına umûmun girip çıkması i'tibâriyle “cümle kapısı” derler. Ve bu cümle kapısından dâhil olunca harem cihetine ayrı kapıdan girilir. Büyük hânelerin kâffesinde [hepsinde] böyledir.”

Zenci Tevfik fincanı alıp odadan çıktıktan sonra ben de kafesin ardından karşı cihetteki evleri temâşâyâ başladım. İnce ince yağmur düşüyor. Gece mehtâbın nazar-firib olan [göz aldatan] tâbişi [parlayışı], bu evlerin renk-i kasvet-medârını [iç daraltan rengini] biraz ta'dil etmişti [değiştirmişti]. Bu sabahki yağmurlu hava vahşetini ihfâ edemiyor [saklamıyor], daha muvahhiş [ürkütücü] ve müstekreh [iğrenç] bir hâle tahvil

ediyor [çeviriyor].

Duvarlarda yağmurun te'siriyle, Kemâl'in dediği gibi yeni mezarlara, eski tabutlara yakışacak kadar hâil [koruncu] ve siyâha mâil bir levn-i kasvet-medâra [iç daraltan renge] bürünüyor-du.

Evlerin sakfları [damları] kâmilen toprakla örtülmüş birer sath-ı müstevî [düz sath]. Cabecâ [yer yer] hârice uzatılmış tahta oluklardan sapsarı bir çamur akıyor. Görülen hakir kübelere [kulübelere] nisbetle misâfir olduğum hâne bir kâşâne-i muhteşem [muhteşem bir köşk] addolunabilir. Biraz ötede minâresi bülent [ulu] ve metîn [sağlam] bir câmi görünüyor. Tarz-ı inşâsına nazaran İstanbul mi'mârlarının eydi-i mahâretiyle [becerikli elleriyle] binâ olunmuş. Bunun daha ilerisinde yeşil çini ile terkîp olunmuş mahrûti [konik] bir kule görülüyordu. Bu aralık içeri giren zenci Tefvîk'ten yeşil kulenin ne olduğunu suâl ettim. "Mevlânâ'nın türbesi" dedi. Meğer "Kubbe-i Hadrâ" [yeşil kubbe] bu imiş! Hâlbuki kubbe, nisf [yarım] küre şeklinde olan yuvarlak sakflara [çatılara] alem olmasına nazaran buna "Kule-i Hadrâ" ıtlakı [denmesi] şâyeste idi [yaraşırdı].

Biraz sonra Talha geldi. Birlikte Vâli Paşa'nın ikâmetgâhına gitmek üzere so-kağa çıktık. Sâhib-i hâne Hacı Ali Efendi bize refâkat ve delâlet [kılavuzluk] ediyor. Evin köşesini dolaşınca biraz evvel gördüğüm minâre ile camiin meydanında bulunduk. Câmi Selîm-i Evvel'in [Birinci Selim'in] imiş. Aynıyla İstanbul'daki câmiine benziyordu. O anda pîş-i müfekkirede [zihnime düşen] bâni-i muazzamanın [ulu yaptırıcısının] mehâbet [heybeti] ve şehâmeti [bahadırılığı] tecellî ettiği gibi hâfızayı tezyîn eden [süsleyen] neşîde-i Hamid'in [Abdülhak Hamit'in şiiri]:

"O denli sâde ki; hürriyeti kılar teşkil

O rütbe sâde ki; ulviyyete verir zînet"

beyti de gûyâ ki bu ma'bed-ı âli [yüce mabet] için söylenmişti.

Hâne-i vâliye gidinceye kadar geçtiğimiz sokaklar, İstanbul'un esvâkına [sokaklarına] nisbetle hem geniş hem daha temiz. Fakat oluklardan akan sarı

sulardan tahaffuz [korunmak] müşkil. Büyük caddelerden sapılan aralık sokaklar ale'l-umûm [genellikle] iki taraşı duvar ve kapılardan ibaret. Sokak üzerine ev yok gibi. Buralardaki evler tahtanî [tek katlı] binalardan ibaret. Pencerele-re umûmen havlu makamındaki bahçeciklere nâzırmış. Refikimiz bu binâ hava almazsa da yazın serin ve kışın sıcak olduğunu söyledi.

Vali Paşa'nın konağı züvvâr ile [ziyaretçilerle] dolmuştu. Meğer id-i dahiyye [Kurban Bayramı] günü kimse gelmezmiş. Defterdâr, mektupçu, nâip ve müftü gibi erkân-ı hükümet diz çöküp oturmuşlar. Sandalilerde [iskemlelerde] de diğer bâzı zevât oturuyordu. Telgrafhâne fabrikası müdürü Ferîd Bey "Elyevm [şimdi] Meskûkat-ı Şâhâne [Darphane] Müdürü" ile Mi'mâr Kemâlettin Bey'leri de miyân-ı huzzârda [hazır bulunanlar arasında] görünce hayrette kaldım. Acaba bunlar da mı İstanbul'dan ib'âd olundular [uzaklaştırıldılar], dedim. Meğer bayram ta'tilinden istifâde için bir gün evvel gelmişlermiş. Birçok ulemâ ve ta'bir-i sahîh [doğru ifadesiyle] ile ziy-i ulemâ [ulema görünüşlüler] da birçok... tebrîk edip çıkıyordu. Huzzâr-dan Müftü Efendiden ma'dâsını [başkasını] Paşa öğle ta'âmına alkoymuş olduğundan, birlikte sofraya oturuldu. Bu ana kadar görmediğim bir yemek geldi. Paşa: "Konya'ya mahsûs "truf"tur. "Domalan" derler; ziyâde alınız pek lezizdir" dedi. Fakat truffe ile bunun arasında medeniyetle bedevîyet kadar fark var. Bir şeyin adına truffe demekle truffe olması lâzım gelirse biz de kendimizi tekâmül-i medeniyeti hâiz demekle bahtiyâr addetmeliyiz.

Yemek odasında bir "guguklu" saat vardı. Paşa'nın domalana "truffe" dediği anda "çın guguk" diye tanîn-endâz [çınlayan] olması o kadar mevkiinde vâki oldu ki belki bu saatlerin ihdâsından [ortaya çıkmasından] beri böyle bir iddikâk-ı ma'nîdârda bulunani görülmemiştir.

Bu saat Almanya sefiri "Baron Marschall"ın "Schwarzwald-Kara Orman" ma'mûlâtından bir yâdigâr-ı dostânesi imiş.⁽⁵⁾

14 Nisan Cumartesi

(5) 112. cüz'ün sonu.

Türbe-i Celâleddîn-i Rumî'yi ve ko-
nağında Mollaoğlu'nu ziyaret:⁽⁶⁾

Misafir olduğunuz mahalde öğle ye-
meğini yedikten sonra Hükümet Kona-
ğı'na giderek Komiser Hasan Efendi'ye
iâde-i ziyâret etmek istedim.

Hükümet Konağı kırk ile elli metre
arz [genişlik] ve tûlünde [uzunluğunda]
bir meydana nâzır. Hâricen görünüşü
oldukça muntazam ve muhteşem bir
bina. Bunu İngiliz Saîd Paşa merhûm
vâilîliğinde yaptırmış, planını, resmini
bizzat çizmiş. Hattâ mi'mârlığını, in-
şaat nâzırlığını bile kendi etmiş. Pakat
itmâmı [tamamlanması] kuvve-i karî-
beye geldiği [yaklaştığı] bir zamanda
infisâl eylemiş [ayrılmış]. Nevâkısı
[noksanları] halefi tarafından ikmâl
olunmuş. Bu sebeple birinci katın ta-
vanları, duvarları boyasız kalmış. On-
dan sonra gelen vâililer de hiç bakma-
mış. Bu gün muhtâc olduğu meremmet
[onarım] lâyıkiyle ifâ edilmek ve tarsîn
[kuvvetlendirme] ü tahkimine [sağlam-
laştırılmasına] himmet olunmak lâzım
gelse lâ-akal [en az] üç dört bin lira sarf
edilmelidir. Böyle bir masrafa konak hiç
olmazsa otuz kırk sene tezyîd-i hayât
etmiş [uzatılmış] olur. Ve illâ on sene
sonra indirâsı [yok olması] muhakkak-
tır.

Meydanın ortasına da hiç lüzumu
yok iken Âkif Paşa bir şadırvan ikâme
etmiş; meydan bu sebeple letâfetini
gâip eylemiş.

Konağın zeminine beş altı basa-
maklı bir taş merdivenle çıkılır ki Mec-
lis-i Vilâyet Odası'nı tutan dört muaz-
zam sütûn bu merdivenin nihâyet bul-
duğu satıh üzerinde kâimdir. Bu satıh
iki buçuk metre arzında ve altı yedi
metre tûlündedir ki vasatında Bâb-ı
Hükümet bulunur. Bu kapıdan atılacak
hatve [adım] ile terbî'an [kare biçimin-
de] yedi metre bir aralığa duhûl edilir
[girilir]. Tekrar bir kapı gelir. Ve cânibî-
nindeki [yanındaki] ahşap merdivenler-
le birinci kata çıkılır. Bu kapının karşı-
sında diğer bir kapı daha vardır ki iç av-
luya girilir. Bu avlu binanın cihât-ı er-
ba'asıyla [dört tarafıyla] mütesâviyen
[eşit olarak] müteşekkildir ve üzeri
açıktır. Saîd Paşa merhum bu açıklığı

demirden müteşekkil camlı bir çatı ile
setr edecek [örtecek] ve zeminine taş
döşetecek imiş.

Komiserin odası avluya duhûl itibâ-
rıyla sağdaki merdivenin müntehâsın-
da [sonunda] olduğunu aşağıda haber
verdiler. Merdivenler ile birinci katın
satıhı o kadar berbat, o kadar kirli bir
renk almış ki insan ne rütbe süffi-mizâc
[alçak karakterli] yaratılmış olsa yine
her hatve ve her nazarda istikrâhtan
[tiksinmekten] kendini alamaz.

Yırtık ve yamalı bir paçavradan ibâ-
ret olan kapı perdesini üstüme sürün-
memesi için şemsiyenin ucuyla alarga
ederek kapıyı açtım. Komiser namazda
idi. Bir polis de odanın içindeki bölme-
de deftere, akşamki trenden çıkmış yol-
cuların tezkerelerini kaydediyordu.

Pencerenin önünde, komiserin
makâmına muvâcih bulunan [bakan]
koltuklu sandalyeye oturdum. Kayıt
işiyile meşgul olan polis tahminen elli
yaşlarında, fakat sinninden [yaşından]
ihtiyâr görünür bir adam idi. Müstağ-
rak olduğu [battığı] fakr ü hirmân [yok-
sulluk ve yoksunluk] âdetâ çehresine
irtisâm etmiş [izi düşmüş] bir hâlde idi.
İşine o kadar vakf-ı nefis etmiş [kendini
vakfetmiş]; yâhûd o kadar meskenet-
me'âb idi [miskinliğini koruyordu] ki ne
benim içeriye girdiğimi gördü; ne de ge-
çip oturduğumu!

Oda oldukça berbât, lüzûmundan
fazla rûh-güzâr [can sıkıcı], mümkün
olduğu kadar sefâlet-nümâ [sefalet gös-
teren], hâsılı ne kadar mehâsin [güzel-
likler] varsa cümlesinden âri [sıyrılmış],
ne kadar me'âyib-i mutasavver [tasar-
lanmış kusurlar var] ise cümlesini
hâvîdir.

Mükerrerem zât namazın son sünne-
tini târ-ı edâ etti. Gâlibâ tahiyâtta iken
odanın cihât-ı sittesini [altı yönünü]
nezzâreye vuruşumun [seyredişimin]
farkına varmış olmalı ki ba'de's-selâm
[selam sonrası] duâyı edip de seccâde-
den kalkar kalkmaz: "Odamızın hâline
ne kadar hayret etseniz azdır. Vâli Paşa
hazretleri dört defadır Nezâret'e iş'âr ve
te'kid ettiği [birçok kez yazıyla bildirdi-
ği] hâlde bin beş yüz kuruştan ibâret
mesârif-i tefrişiyeye [döşeme masraflarına]
cevâb-ı muvâfakat gelmedi. İşte
yâr ü ağıyâra [düşmana] karşı böyle se-
falet içinde yuzmekteyiz."

(6) Çelebilerden bizzât hâiz-i makâm olana Konya'da
Mollaoğlu derler (Ebûzziya'nın notu).

Ben, hafif bir tebessümle iktifâ ettim. Yalnız: “Zabtiye Nezâretî’ndeki müteferrika [görevli] komiserinin odasına nispetle yine muntazam denebilir” dedim.

Dede isminde bir kahveciye sâde bir kahve ismarladı. Kahve cidden güzel pişirilmişti. Biraz musâhabetten [sohbetten] sonra: “Bana delâlet ederseniz türbeyi görmek, Mollaoğlu ile de görüşmek isterim” dedim. Ve müte’akiben: “İsterseniz bir kerre vâliden istizân ediniz [izin isteyiniz]. Belki Mollaoğlu’yla mülâki olmamda [görüşmemde] her üç taraf için mahzûr-ı mülâhaza ederler” sözünü de ilâveten irâd ettim. Cevâben: “Hayır görüşmeniz için hiçbir mahzûr yoktur. Mu’ârefe [tanışma] hâsıl olduktan sonra da ne vakit arzu ederseniz ziyâret edebilirsiniz. Sizin için Nezâret’in mektubunuzda serbestinizi [serbestliğinizi] takyüd edecek [bağlayacak] sûrette bir emir yok.”

Gülerek: “Hasan muhâfazamızda tavsiye olunmuyor mu?” dedim. Kendisi de gülerek: “O!... O hususta şimdiden vaîd ile [cezalandırılmakla] tehdid olunuyoruz” dedi.

“Hayvanlar!...” dedim.

Bir lândoya binerek türbeye gittik. Türbeye Sultan Selim Câmîi’nin hazîresi dâhilinde bir kapıdan giriliyor. Sultan Selimin, câmîi türbenin cidârına iki metre fâsıla ile binâ etmiş olmasına ta’accüp ettim. O kadar vâsi’ [geniş] bir yerde câmîi türbeye bitiştirilmesine takrîb edişi [yaklaşırışı], bu pâdişâhın hâssa-i dûr-endîşideki [uzağı görme duyusundaki] kemâline bir şahit-i mütehaccir [taşlaşmış bir tanık] addolunsa şâ-yestedir.

Kapıdan girilince sağ ve sol cihetleri dervîşânın hücreleri teşkil ediyor. Sağ tarafta baştaki hücre aşçı dedenin, zîrâ matbah da o cihette. Sol tarafta baştaki hücre de türbedâr dedeye mahsûs. Biz sola saptık. Beş metre murabba’ında [eninde ve boyunda] cihât-ı selâsesi [üç tarafı] parmaklıkları bir bahçeye nâzır olan hücrenin camekânına girdik. Haylice müsinn [yaşlı] olan Dede Efendi kıyâm etti [ayağa kalktı]. Biz de “Révérence”ın Mevlevîlere mahsûs olan tarzını takliden bir “baş kestik”. Dede ümmî, fakat sevimli ve hâtır-nevâzâne [gönül okşayıcı] idâre-i lisâna kâdir bir

zât. Gayet latif, gayet tahâret-perver [temiz], her şeyi, esâs ü [ve] mefrûşâtı bile sâde ve temiz. Kim olduğumu Komiser haber vermeden bana “Cenâb-ı Pîr’e olan muhabbetiniz sizi buraya sevk etti. Bunda büyük bir feyz-i ma’nevî muhakkaktır. İki sene mukaddem [önce] istinâf reisi Esâd Efendi’ye olan mektûb-ı mevzûnunuzda [vezinli mektubunuzda] Hazret-i Pîr hakkındaki tahiyâtınızı [selam ve dualarınızı] okumuştum. İşte temenniniz sûret bulundu. Sonu da inşaallah hayırdır” dedi.

“Şüphe yok! Cenâb-ı Nâzım-ı Mesnevî, hükümdâr-ı kışver-i manevîdir [mana âleminin sultanıdır]. Bizleri havze-i hükümet-i ma’nevîyelerinde [mana hükümeti beldesinde] her türlü gavâil-i şer ü şurdan [kötülük ve kavga gaillelerinden] masûn bulunduracaklarından [koruyacaklarından] zâten mutmainim” dedim. Tam dervîşçe olan bu sözlerimden Dede Efendi pek münbasit oldu [neşelendi].

Dede Efendi’nin: “Yemen kahvesi sever misiniz?” sorusuna “Hayır! Ekşimsi olduğuyçün hoşlanmam” cevâbını verdim. Bunun üzerine: “Dervîş Hüseyin! Bana İzmir’den gelen kahveden pişir!” emrini verdi. Hakikaten Dede Efendi kahvenin de âlâsını içiyor. Kahve içilmeye kadar bâzı âfâki musâhabette bulunuldu. Çelebi Efendi’nin dâirelerinde bulunup bulunmadıklarını sordum. “Konaktardır, teşrîf edecekse adam gönderip sorduralım. Belki ‘vahdet’te [inzivada] iseler oraya kadar zahmet edilmemiş olur” dedikten sonra, Dervîş Hüseyin’i gönderdi. Ve tekrâr: “Haber gelinceye kadar Hazret-i Pîr’i ziyâret edersiniz” demesiyle “Ayakkaplarım potinden ibarettir. İnşaallah başka vakit geliriz” dedim ise de “Türbe’de züvvâra mahsûs terlikler vardır. Girseniz” dedi. Ve kalkıp önümüze düştü.

Türbe-i Mevlânâ’nın kapıları gümüş levhalarla kaplıdır. Mermer döşemeli ve mermer şebekeli [parmaklıkları] bir sahanlıkta birinci kapı bulunuyor. İç tarafta da ikinci kapı vardır. Türbe tûlânî [uzunlamasına] bir binâdır ki sakfı revâktan müteşekkil ve vasatında [ortasında] hâricen Küle-i Hadrâ’nın bulunduğu yerde bir kubbe görünüyor. Türbede doğrudan doğruya nesl-i Mevlânâ’dan gelen post-nişîn çelebiler ile

evlâd-ı zükûr ve inâs [oğlan ve kızlarından evlatları] medfûndur. Sultânü'l-ulemâ'nın merkadi de sandûka-i Mevlânâ'nın arka tarafındadır. Bu tûlânî türbe ile muvâzî [paralel] ve bildiğimiz yolda fakat yekdiğerine mülâsik [bitişik] üç kubbeyi hâvî olan kısım, mescittir ki Fâtih vüzerâsından meşhûr Gedik Ahmet Paşa'nın binâ-gerdesidir [yaptırdığıdır]. Mescidi türbeden iki buçuk metre irtifânda bir bölme ayırmıştır. Kubbe-i Hadrâ'nın mesnetleri makâmındaki esâtîn [sütunlar] bir buçuk metre kutrunda olarak gerek bunlar ve gerek revâk-ı türbe Arap üslûbunda nukûş [nakışlar] ile müzeyyen [süslü] ve müzehheptir [yaldızdır]. Sütûndan sütûna rabt edilmiş ufki [yatay] demirlere mu'allak kandillerin bâzıları fevkalâde kıymetdâr ma'mûlât-ı züccâciye-i mülevvenededir [rengârenk camdan imal edilmiştir]. Hele birkaç tanesi "Sârâ-zen"ler⁽⁷⁾ zamanına âit ma'mûlât-tan olmağla takdîr-i kıymette âsâr-ı atîka mütehasısları bile beyân-ı acz etmekte dirler.

Meşâhîrden [meşhurlardan] İngiliz arkeolog Mister Ramsay: "Eğer satılacak olsa "British Museum" hesabına beherine üçer bin lira verirdim" demiştir.

Türbenin sathı kıymetdâr kalîçeler [küçük halılar], seccâdelerle mefrûştur. Belh'ten hîn-i hicretinde [hicreti zamanında] Sultânü'l-ulemâ'nın birlikte getirmiş olduğu kâr-ı kadîm [eski zaman işi] bir seccade dahi müzelerce mahsûd olan [kiskanılan] âsâr-ı nâdiredendir [nadir eserlerdendir].

Türbenin cidârlarında [duvarlarında] bazı kelimât-ı müteberrike [mübarek sözler] menkûş [nakşedilmiş] ise de hat ve resim nokta-i nazarından hiçbir ehemmiyeti hâiz değildir. Merkad-i Mevlânâ'nın kâin olduğu mahal, zeminden bir metre kadar mürtefi' [yüksek] bir settir. Buna üzerleri gümüş kaplanmış iki kademe ile çıkılıyor. Türbedâr Dede bir huzû'-ı hâşî'âne [huşu içinde tevazu] ile diz çökerek bu kademeyi telsîm eyledi [öptü]. Ve sonra geri si geriye giderek hâşî'ân ve kâimen

[ayakta] teveccühte bulundu.

Dede Efendi o hâlde iken biz de etrafı ve şâyân-ı temâşâ âsârı seyrediyorduk. Türbedâr duâsını itmâmdan sonra gerisi geriye kapiya kadar gitti ve baş keserek çıktı. Kapının sağ cihette meşhur " " [Perpor?] Fabrikası'ndan çıkma bir kubûr [muhafazalı] saat mevzû'dur ki Selîm-i Sâlis [Üçüncü Selim] tarafından ihdâ [hediye] edilmiştir.

Türbe kapısından çıkınca bir az evvel Çelebi Efendi'ye giden Derviş Hüseyin'i bize muntazır bulduk. "Aziz efendimiz hâriciyede oturuyorlar"⁽⁸⁾ diyerek ve âdet-i Mevlevîyân üzere baş eğerek çekildi. Biz de Dede Efendi'ye vedâ ile Mollaoğlu Konağı'na müteveccihen türbenin şimâl tarafındaki kapısından çıktık. Kapıdan çıkar çıkmaz sol tarafta tarz-ı tedrîs-i kadîmî [eski usul eğitimi] muhafaza etmiş bir sibyan mektebi bulunuyor. Çocuklar âvâz-ı bülend [yüksek ses] ile hece-yi ma'hûdu [malum heceyi] tekrarlıyorlardı.

Mollaoğlu'nun konağı türbeden iki yüz hatve mesâfede vâki' ve İstanbul'un eski vüzerâ konakları tarzındadır. Büyüyük bir kapıdan vâsî' bir avluya girilir. Konak bir katlıdır. Geniş bir merdiven ile büyücek bir divânhâneye çıkılır. Bizi külâhlı bir zât istikbâl ederek divânhânenin sol tarafında bir kapıyı irâe etti [gösterdi]. Zeytûni bir kalîçe ferş olunmuş büyücek bir odaya dâhil olduk ki pencerelerin ön tarafı boydan boya bir minderi hâvî idi. Çelebi Efendi minderin sağında müttekâları⁽⁹⁾ mavun ağacından masnû' [sanatlı] arîz [geniş] bir serîrde [tahtta] oturuyordu. Bizi görünce kıyam, üç ile dört hatve mesâfeden istikbâl etti.

Azîmü'l-cüsse [iri cüsseli], bülend-kâmet [uzun boylu], simâsında mehâbet-i ulviye [ulvi bir heybet] muncelî [parlak] ve gâyet hafifü'r-rûh [insanı rahatlatıcı] ve latîf-rû [güzel yüzlü] olan bu zât, bir câzibe-i hâriku'l-âde ile mütehâllî [donanmış] idi ki vehle-i nazarda [ilk bakışta] insana ilkâ-yı hürmet [saygı ilham] ediyordu. Musâfaha etmek üzere iki elini birden uzattı. Ve gûyâ bir

(7) Sarazen: İslam'ın doğuşundan itibaren Orta Çağ-Latin Hristiyan literatüründe genelde "Hristiyan olmayanlar" özelde de "Araplar/Müslümanlar" için kullanılan bir tabirdir ki, ilgili dönem-literatürde Müslümanlar için büyük oranda bu kavram kullanılmıştır.

(8) Dervişân arasında postnişin zâta aziz itlak olunur. (Ebüzziya'nın notu)

(9) mütteke: Baş tarafı hilâl şeklinde olan ve otururken koltuk altına alınıp üzerine dayanılan âlet, dayanmaç.

seyyâle-i hubb ü dâd [bağış ve güzellik etkisi] cereyân ettirmek istiyormuş gibi samîmiyete delâlet eden bir şiddetle ellerimi sıktı. Ben de bi'l-mukâbele fart-ı hürmetle [aşırı saygıyla] ellerini öptüm. Bu eller, muhâfaza-i tarâvetine [körpeliğini korumaya] en ziyâde hasr-ı i'tinâ [özen gösteren] eden nisvân-ı ekâbir [yaşlı kadın] elleri kadar güzel ve binâen'aleyh sâhibinin cidden hâiz-i asâlet ve necâbet olduğu tenâsüb-i enâmîlinden [parmaklarının birbirine uyusundan] müstedill [belli] idi.

Minderin ön tarafına sandaliye oturur vaz'da iliştim. Ba'de't-terhibât [hâl-hatır sormadan sonra]: Muvâcehesinde [karşısında] kâid [oturmuş] olan sikkeli bir zâtı irâe ile "Tarikatçı Efendi" dâiniz [duacınız], dedi. Beni de ismimle ona bildirdi. Sonra bana teveccühle:

"Hiç müteessir olmayın beyefendi! Hazret-i Pîr, pîr-i üdebâdır [ediplerin piridir]. Bu cihetle ashâb-ı edeb ü irfânı kurb-i dânişine [bilgisi yakınına] cezb ü cem' eder. Kat'â iştibâh [şüphe] buyurmayın ki İstanbul'dan tebâüdünüz [uzaklaşmanız] hakkınızda hayr-ı mahzûr [sırf hayırdır]. Cenâb-ı Pîr Mesnevî'de:

"Tış-cân ez şîr şeytân bâz-kun

Ba'd ez-âneş bâ-melek enbâz-kun"

buyuruyorlar. Sizin artık o şeyâtin [şeytanlar] ile alâkanız münkatî' oldu [kesildi]; bundan sonra hem-deminiz [arkadaşlarınız] urefâ-yı kudsiyândır [kutlu ariflerdir]" dediler.

Çelebi Efendi'nin yalnız meslek ü saffetine değil irfân ü fetânetine [kavrayışına] de tercüman olan şu tesliyet-âmîz [teselli ile karışık] sözlerinden, bâhusûs Mesnevî'den hâle münâsîp bir beyit ile te'yîd-i müddeâ etmelerinden [iddialarını sağlamlaştırmalarından] fevka'l-gâye münferih oldum [rahatladım]. Müşârü'n-ileyh [adı geçen], refikim olan Komiser Hasan Efendi hakkında da hüsn-i şahâdette bulundu. Yarım saat kadar müsâhabetten sonra tekrar o güzel elleri seve seve öperek vedâ' eyledim.

Çelebi Efendi'nin konağından çıkıp da misâfir olduğumuz eve geldiğim dakikada idi ki Vâli Paşa'nın çavuşlarından biri nâmıma muharrer [yazılı] bir

zarf getirdi. Ve açınca Mâbeyn Başkâtibi'nin şu telgrafi zuhûr etti:

"Ebüzziyâ Tevfik Bey me'mûrîn-i devletten olduğu ve matbaacılıkla me'muriyet-i devletin te'lifi nezd-i hümâyûnda münâsîp görülmediği cihetle ehl-i vukûf tarafından takdir olunan altı yüz elli lira bedel ile matbaasının Hazîne-i Hassa-i Şâhâne'den iştirâsı [satın alınması] matlûb-ı âli olduğundan kendisine tebliğiyle muvâfakatinin istihsâl ve iş'arı."

Cevabım

1 Nisan Rûmî târihli telgrafnâmeyi Vâli paşa aynen tebliğ eyledi. Matbaanın hâvî olduğu edevâtın kıymet-i hakikiyesi, matbaadaki mevcut faturalar nâtik olduğu [bildirdiği] üzere üç bin liraya karîptir. Binâenaleyh ehl-i vukûf denilen eşhâs kimler ise ya kasden ketm-i hakikat [gerçeği gizleme] veyâhûd an-cehlin takdîr-i kıymet etmiş olmalarında iştibâh yoktur. Cidden mübâya'ası [satın alınması] matlûb ise faturaların nazar-ı itibâra alınması lâzım gelir.

Ebüzziyâ Tevfik

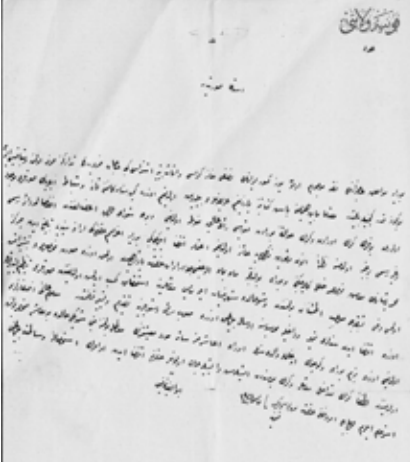
Bu cevâbın ya aynen benim tarafımdan çekilmesini veyâhûd kendi telgrafnâmesine mezcedilmesini [katılmasını] leff eylediğim [eklediğim] pusula ile Ferîd Paşa'dan ricâ eyledim." (Akgün 1987: 172-183)

b. Ebüzziyâ Tevfik'in Konya'daki Geçim Sıkıntısı

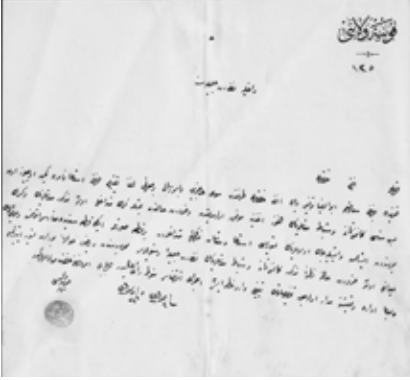
Konya'ya gelmeden önce devletten iki maaş alacağı bulunan Ebüzziyâ Tevfik Bey, Konya'da geçirdiği bir aylık sürede de maaş alamamıştır. Mevcut parasının da tükenmesi üzerine Konya Valiliğine aşağıda sureti aktarılan dilekçeyle başvurur (Dilekçe metni günümüz Türkçesine aktarılmıştır):

"Dilekçe Suretidir

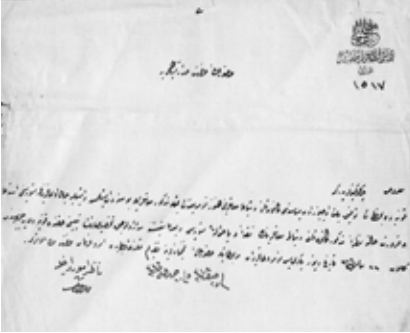
Acizane buraya [Konya'ya] geldiğimde para varlığım olan yüz küsur liranın yarısı ev kirası ve ev eşyası alınması gibi zaruri ihtiyaçların tedarikine harcanmış, kalanı ile de bugüne kadar geçimilebilmiştir. Evvelce mabeyn-i hümayun başkâtipliğine yazdığım dilekçemle

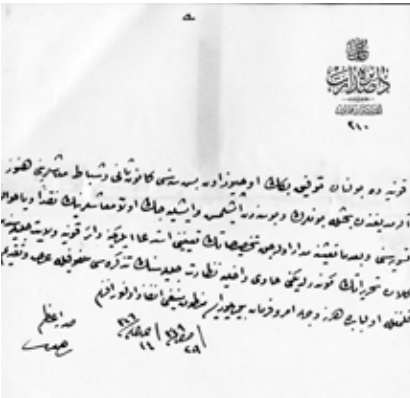
Belge Nu. 4

Belge Nu. 5

Belge Nu. 6

Belge Nu. 7

de bildirdiğim gibi geçen seneden ocak ve şubat aylarının -bordroları mevcut olarak- gerek oradan gerekse havale ile buradan ödenmesi yüksek olurlarına bağlı olduğu ve bir de Şura-yı Devlet üyeliğinden azledilmeme dair resmî ve gayiresmî bir haber maaşına nazaran hâlen anılan memuriyete sahip olduğuma itimat gerektiği gibi buraya yollanmam hakkındaki yüce buyruğu tebliğ eden Çerkez Mehmet Paşa'nın maaşıma zarar gelmeyeceğini ve burada bulunduğum ay ay alacağımı padişah hazretlerinin buyrukları cümlesinden olmak üzere özel bir biçimde müjdelemiş olması da başkaca güvenç sebebi olmuştu. Şu durumda nisan ve mayıs ay[lar]ı maaşlarını almaya hak kazanıldığından bordroları düzenlettirilmek üzere gereken belgeleri onaylanmak ve işçileri muhasebesine gönderilmek üzere yüce sadrazamlık makamına sunulum üzere gönderilmiştir. Yüce makamın malumu olduğu üzere bizim burada, küçük oğlumla annesinin orada [İstanbul'da] geçimimiz, diğer geçim kaynaklarımızın terkedilmesinden dolayı şimdiki durumda bu maaşla sınırlı olduğundan lütfen, gerek ödenmemiş maaşlar ve gerek bu seneden işlemiş ve işleyecek olanlar hakkında gereken emirlerin sağlanmasına aracı olunmasını istirham eylerim. Bu konuda emir ve ferman emir sahibi hazretlerindir. Konya, Mayıs 1900

Ebüzziya Tevfik”

(BOA, Y.A...HUS. / 407-121-003_001, 29 Safer 1318) (Belge Nu. 4)

Konya Valiliği Ebüzziya Tevfik Bey'in maaşlarının ödenmesine dair dileğini Dâhiliye Nezaretine (BOA, Y.A...HUS. / 407-121-004_001) (Belge Nu. 5), Dâhiliye Nezareti Sadrazamlığa (BOA, Y.A...HUS. / 407-121-002_001) (Belge Nu. 6), Sadrazamlık da padişahın özel kalemine iletir (BOA, Y.A...HUS. / 407-121-001-001) (Belge Nu. 7). Osmanlı Arşivi'nde aynı konuda başka bir belge mevcut bulunmadığı için Ebüzziya Tevfik dileğine kavuşmuş olmalıdır. Lakin başka kaynakların aktardığı bilgilere nazaran Ebüzziya'nın geçim darlığı devam ettiğinden Konya'da halıcılık gibi başka geçim kaynağı arayışları olmuştur.